

suositusten perusteella. Kun samalla käy ilmi, että ekonomistit eivät olleet yksimielisiä juuri mistään, tekee mieli kysyä, missä määrin politiikka on nyky-yhteiskunnassa siirtynyt taloustietäjien väliseksi kamppailuksi.

Toinen erityisen silmiinpistävä piire Kantolan analyyysissa on päättäjäeliittien suhtautuminen kansalaisiin. Olipa kysymys ammattiyhdistyspampusta tai pankkimiehestä, asenne on aina sama: kansa on tyhmää eikä sille kannata kertoa mitään tärkeää. Kantolan tutkimus avaakin aivan uuden näkökulman suomalaisen julkisen keskustelun puutteeseen. Ehkä siinä ei sittenkään ole kysymys osaamattomasta umpimielisyydestä ja yleisestä alistavuudesta, vaan ehkä se on olennaisella tavalla yhteydessä erittäin läpinäkyvämmättömään poliittiseen hallintakulttuuriin: meille ei yksinkertaisesti koskaan kerrota mitään tärkeää, ja siksi emme myöskään pysty keskustelemaan poliittisista ajankohtaisista kysymyksistä.

Anu Kantolan tutkimus on huolellisesti tehty ja ajatuksia herättävä tulkinta suomalaisen eliitin roolista sekä talouskriisissä että sen jälkeen. Kantola ei anna periksi laajalle levinneelle käsitykselle, jonka mukaan politiikka on hävinnyt taloudelle. Tutkimus pikeminkin tukee käsitystä, jonka mukaan markkinavetoisessa maailmassa politiikkaa vain tehdään toisin keinoin ja toisissa paikoissa kuin aikaisemmin. Kun politiikka ei enää itsestään selvästi kiinnity tiettyihin paikkoihin ja instituutioihin, vaan millä tahansa ilmiöllä voi olla myös poliittinen ulottuvuutensa, se käy entistä vaikeammaksi. Vaikka 1990-lukua voidaan Kantolan tavoin pitää politiikan vastaisena vuosikymmenenä, on täysin mahdollista, että 2000-luvusta tulee poliittisen asenteen elpymisen vuosikymmen.

TUIJA PARVIKKO

Puuttuvat viestit

Kimmo Ketola, Seppo Knuutila, Antti Mattila & Kari Mikko Vesala
PUUTTUVAT VIESTIT
Nonkommunikaatio
inhimillisessä

vuorovaikutuksessa.

Helsinki: Gaudeamus 2002. 165 s.

Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen ("mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava"), totesi filosofi Ludwig Wittgenstein kuuluisana kiteytyksenään klassikossa *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921).

Sain viime kesänä käsiini poikkeuksellisen kiinnostavan ja ajatuksia herättävän kirjan. Kimmo Ketolan, Seppo Knuutilan, Antti Mattilan sekä Kari Mikko Vesalan laatima teos *Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa* (Gaudeamus 2002) porautuu otsikkonsa mukaisesti "epäviestinnän" tai "ei-viestinnän" problematiikkaan. Teoksen johdannossa lukijaa viritellään hiljaisuuden, salaisuusien ja muiden puuttuvien viestien tematiikkaan mm. näin: "Inspiraationa kirjan syntymiselle ovat olleet antropologi Gregory Batesonin (1987) esittämät ajatukset kommunikoimatta jättämisen – nonkommunikaation – hyödyllisyydestä tai pakosta erilaisissa oloissa ja ympäristöissä. Nonkommunikaatio ei ole pysyvä sosiaalinen tai kulttuurinen kategoria. Se on käsite, näkökulma ja käytäntö." (s. 7)

Ketolan ja kumppaneiden teos pystyy poikkeuksellisen mielenkiintoisella tavalla problematisoimaan viestintä- ja mediatutkimuksen vallitsevat paradigmat – so. sanomiensirto- eli prosessimallit ja semioottiset eli merkityksiä jäljittävät lähestymistavat (vrt. Fiske 1992). Yleisenä lähtökohtanaan on tavallisesti ollut, että viestinnässä on kysymys sanotusta ja sanotun perillemenosta. Tässä teoksessa perusasiat ja -olettamukset kuitenkin käännetään pääläelleen: ongelmana ja kiinnostuksen kohteena onkin se, *mikä jää sanomatta*. Tätä kutsutaan batesonilaisit-

tain nonkommunikaatioksi eli ei-viestinnäksi. Toisaalta kuitenkin on kiinnostavaa, että myös nonkommunikaatio on kommunikaatiota, tosin eri tavoin. Tämän paradoksaalisen tilanteen sisällöltään paikoittain hämmäntäväkin antologia pystyy monin kiinnostavin esimerkein osoittamaan.

Puuttuvat viestit -teos herätti kaltaisessani lukijassa lukuisia viltäjäkin konnotaatioita. Nonkommunikaation problematiikka liittyy ilmeisesti ja läheisesti muun muassa kielen, viestinnän ja vuorovaikutuksen kaltaisiin teemallisiin ja tutkimuksellisiin konteksteihin. Mutta assosiaatioita syntyy muitakin. Hiljaisuus – so. nonkommunikaatio merkityksessä "ei äänisignaaleja" – on keskeinen käsite musiikissa. Mieleen tulevat mm. avantgarde-säveltäjä John Cagen hiljaisuutta koskevat ideat. Amerikkalaisen avantgardistin nerokas sävelteos *4'33"* koostuu neljä minuuttia ja 33 sekuntia kestävästä hiljaisuudesta. Cagen mosaiikkimainen, kulttimainetta nauttiva kirja *Silence* sisältää lukuisia niin musiikin ja säveltämisen kuin myös nonkommunikaation kannalta kiinnostavia kehitelmiä.

Ei ole yllättävää, että Cagen ajattelu ja tuotanto ovat saaneet voimakkaasti vaikutteita Aasian viisauksiperinteestä, etenkin zenbuddhalaisuudesta. Juuri zenin perinteessähän arvoitukset, paradoksit, *koan*-viisaudet, hiljaisuus ja muu nonkommunikaatio näyttelevät keskeistä roolia. Zen pyrki määrätietoisesti ylittämään ne rajat ja harhat, joita rationaalinen kieli ja käsitteet (so. läntinen ajatteluperinne ja sen "ahdaskatseen" logiikka) aiheuttavat. Zen pyrki mietiskelyn, rauhoittumisen ja valaistumisen kautta intuitiiviseen oivallukseen sekä – lopulta – holistisen ymmärryksen ja mielenrauhan tuovaan *satoriin*. (vrt. Humphreys 1990; Kapleau 1989a, 1989b; McPhail 1996)

Toisin kuin läntinen, ajattelulla, käsitteillä ja kriittisellä analyysillä varustettu *Weltanschauung*, sisältää (zen)buddhalainen maailmankuva hiljaisuuden ja nonkommunikaation luonnollisena elementtinään. Salaisuuksia on monenlaisia, ja eri kulttuuripiireissä ne vaihtelevat merkittävästi. Yhden kou-

riintuntuvan muistutuksen sain tästä vieraillessani viime touku-kuussa eri puolilla teokraattisesti hallittua Irania. Islamin määräysten mukaisten huntujuen käytön voi hyvinkin ajatella esimerkiksi nonkommunikaatiotilanteesta.

Pari anekdoottia sallittakoon. Matkani Persiaan taitui mukavasti Iran Airin reittikoneella Tukholma-Teheran. Hyvinkin dramaattinen oli se muodonmuutos, joka tapahtui Arlandan lentokentän lähtöportilla – varsinkin naisilla. Muodikkaat, ihonmyötäiset trendivaatteet ja rintoja rohkeasti esittelevät avokaulukset jäivät tiukasti hunnun eli *hijabin* alle. Skandinaavisen hymyn sijasta kasvoille valittiin totinen ja lakoninen ilme.

Virallinen Iran korostaa edelleen islamin moraalisia määräyksiä sekä Koraanin lain eli *sharian* merkitystä. Viralliset normit ovat kuitenkin vain yhteiskunnan yksi puoli. Myös Iranissa vietetään läntistä elämää, mutta toki omilla yhteisöissä, tiukasti salaisuuksien verhoamana ja suojamuurien takana (vrt. Brooks 2001). Kehuipa Shirazissa – Persepoliksen lähellä – sijainneen hotellini reception-tiskin vastaanottovirkailija näkevänsä Hollywood-elokuvat piraattivideoina ennen eurooppalaisia. *Spiderman* on ollut viime kevään ja kesän hitti Iranissakin.

Kommunikaatiota, nonkommunikaatiota?! *Puuttuvat viestit* -antologiaa voi onnitella arvokkaista, heuristisesti esitetyistä linjauksista. Teoksen aloittaa Gregory Batesonin ajattelua ja nonkommunikaation yleisiä lähtökohtia esittelevä luku ”Mitä enkelit pelkäävät?”, jonka antologian neljä kirjoittajaa ovat laatineet yhdessä. Luvun nimi viittaa Batesonin avainteokseen *Angels Fear. An Investigation Into the Nature and Meaning of the Sacred* (1987). Sitä seuraa Kimmo Ketolan teksti karismasta ja nonkommunikaatiosta. Analyysikohteenä on intialaissyntyinen mutta Saksassa asuva hindulainen pyhimys äiti Meera sekä hänen ympärilleen kehittyneet uskonnolliset rituaalit. Sitä seuraavassa luvussa Kari Mikko Vesala syventyy hiljaisuuden, hiljaisuusretriittien, itse-tutkiskelun, meditaation ja sensoreiden deprivaation kaltaisiin kysymyksiin.

Antti Mattilan kiinnostavan ja yhteiskunnallisessa mielessä hyvinkin ajankohtaisen kontribuution otsikkona on ”Masennus pysäyttämisenä elämän tienhaaraan”. Masennusta tarkastellaan luvussa niin psykologian ja filosofian kuin nonkommunikaation näkökulmista. Kirjan päätösartikkelissa Seppo Knuutila jäljittää nonkommunikaation kontekstuaalisia merkityksiä porautumalla vaihtelun, salaisuusien, ilmaisukieltojen ja huumorin problematiikkaan.

Huomionarvoista *Puuttuvat viestit* -teoksessa on se, ettei kirjoittajien joukossa ole yhtään media- tai viestintätutkijaa. Jonkun oman alamme oppineen mielestä tämä on varmasti heikkous. Jo pelkästään ”nonkommunikaation” käsite on ongelmallinen ja monitulkintainen – viestintätieteellisen taustan omaava tutkija voi kohdistaa siihen monenlaisia varauksia. Mutta toisaalta voi ajatella niinkin, että vakiintuneen tutkimusorientaation puute on tällaisen teoksen rikkaus. Muistutettakoon samalla, miten esimerkiksi sosiologialla ja filosofialla on ollut runsaasti annettavaa viime vuosien media(tutkimus)keskustelulle – varsinkin postmoderniin kulttuuriteoriaan nivelytteenä. *Puuttuvat viestit* -antologiassa viestinnän ja ei-viestinnän kysymyksiä lähestytään varsinkin uskontotieteen, folkloristiikan, sosiaalipsykologian ja psykiatrian kautta.

Minulla ei ole tässä yhteydessä mahdollisuutta *Puuttuvat viestit* -antologian yksityiskohtaisempaan esittelyyn. Todettakoon kuitenkin, että kirjoittajat ovat tietoisia ”nonkommunikaatioon” liittyvistä käsiteongelmista ja -tulkinnoista. He määrittelevät lähtökohtiaan teoksen johdantoluvussa mm. seuraavasti:

Kommunikaation puuttuminen ei tietenkään ole aina huomionarvoista tai kiinnostavaa. Joka kerta kun jotain kommunikoiduu, monet muut viestit jäävät välittymättä. Näin ajatellen nonkommunikaation käsite voi tuntua liian laajalta ollakseen käyttökelpoinen muuhun kuin itsestäänselvyyden toteamiseen. Toisaalta monissa tilanteissa tai asiayhteyksissä viestien salaaminen tai kommunikaatiosta kieltäytyminen, ilmaisematta jättä-

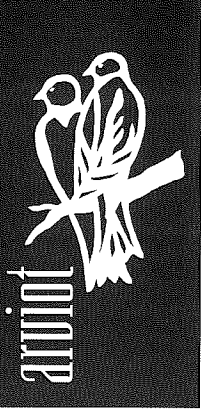
minen, on elintärkeää. Nonkommunikaation näkökulman ytimessä on siis kysymys siitä, millä ehdoilla kommunikoidumatta jääminen muodostuu merkitykselliseksi – miten tunnistetaan merkityksellinen nonkommunikaatio? (ss. 7–8)

Tähän voisi heti luontevasti jatkaa: eikä toisaalta ”merkityksellinen nonkommunikaatio” jo ole kommunikaatiota? Antologian harjoittamaa pohdiskelua ja sen edustamaa tutkimuksellista lähtökohtaa voisi myös kutsua vaikkapa ”hiljaisuuden” ja salaisuuksien semiotiikaksi”. Nykyisen mediakohinan ja aikalaishuohotuksen keskellä nousee luontevasti myös esiin kysymys, eikä hiljaisuus ja viestinnästä pidättäytyminen tulisi nostaa paitsi tutkimusohjelman myös yleisemmän aikalaisihanteen asemaan. Jostakin syystä viestintää, keskustelua ja keskustelun itsetarkoituksellista herättämistä pidetään keskeisenä yhteiskunnallisena hyveenä. Miksi? Esimerkiksi tiedotusvälineissä latteat ja vulgaaritkin sutkaukukset sallitaan, jos ne ”herättävät keskustelua”, ”ravistavat sovinnaisia tottumuksia” tai ”ovat kiinnostavia avauksia”, kuten nykyisin mielellään sanotaan..

Miksi näin? Henkilökohtaisesti toivoisin maailmaan vähemmän kommunikaatiota ja enemmän jotakin, mitä voisimme kutsua merkityksiksi, kontemplaatioksi ja substanssiksi. Nykymuotoisen media- ja informaatioyhteiskunnan kannalta keskeinen avainkysymys kuuluukin: *miksi pitäisi kommunikoida?* Eivätkö alituiset hokemat informaation, median, interaktion, kommunikoinnin, tietopankkien ym. tärkeydestä edusta lähinnä löysää poliittista ja kaupallista retorikkaa? Mikä miljoonissa huonosti strukturoiduissa ”tieto”pankeissa, subjektia lamaanuttavissa informaatiomassoissa ja reaaliajassa välittyvissä datakimpuissa on niin kehittynyttä ja kannatettavaa? (vrt. Inkinen 1995, 1999)

Tämä tilanne huomioiden nonkommunikaatiolle voisi hyvinkin olla ajassamme tilausta. Jos ajatellaan esimerkiksi Jean Baudrillardin (vrt. 1983, 1988, 1991; vrt. Pietilä 1997, 355–366) näkemyksiä nykyajan simulaatiokulttuurista ja ”kommunikaation ekstaasista” se-

kä niihin liittyvästä merkitysten imploosioista, ei viestinnässä itseisarvoisena periaatteena ole välttämättä mitään positiivista ja kannatettavaa. Oikealta tuntuu myös Gianni Vattimon *Läpinäkyvässä yhteiskunnassa* (1989: 17) esittämä lakoninen näkemys: "koko informaation 'kaupan' logiikka edellyttää sen kaupan jatkuvan laajentamisen logiikkaa. Sen seurauksena 'kaikki' jollakin tavoin tulee kommunikaation asiaksi."

Hysteerisen, mediakylläisen kulttuurin aikalaisina me tarvitsimme luultavasti enemmän hiljentymistä – jopa jonkinlaista "mediaselibaattia" eli pidättäytymistä (joukko)viestinnästä ja mediasomaa välittävistä teknisistä järjestelmistä. On myös syytä korostaa, että mediatyhteiskunnan (vrt. Croteau & Hoynes 2000) kehitys on kytköksissä teknologian ja kulttuurin ideologiaan sekä yhteiskunnan yleisempiin muutoksiin. Viestintää ja mediakonteksteja koskevaa tutkimusta onkin mahdollton erottaa globalisaatiota, lokalisaatiota, identiteettikysymyksiä ja (digitaalista) kulttuuria yleisemmin tarkastelevasta tutkimuksesta. Juha Herkman (2001, 18) on osuvasti todennut, miten

[m]edia on läsnä monissa niistä viestintätilanteista, joissa käymme keskustelua siitä keitä me olemme ja keitä muut ovat. Media on osa sitä kulttuurista prosessia, jossa kaoottiseen maailmaan tuotetaan tolkkua. Media on siis yhä useammin mukana kulttuurin tuottamisessa. Kulttuuri ei ole "tuolla jossain" ylevän taiteen tai tieteen korkeissa sfääreissä. Kulttuuri muotoutuu arkipäivän merkityksellistämisen prosesseissa, kun katsomme vaikkapa televisiota tai käytämme kännykkää. Siksi on aihetta suosia sanaa mediakulttuuri kuvaamaan tilannetta, jossa mediasta on tullut yksi kulttuurin keskeisimmistä osapuolista. Kulttuuri on toisin sanoen *mediotunut*.

Tämä aikaistilanteeseemme liittyvä *status quo* asettaa mediaa ja viestintää koskevalle akateemiselle tutkimukselle, sen tutkimuskohteelle, tieteenalämääryksille, erilaisille demarkaatiolinjoille jne. uudenlaisia radikaalejakin haasteita. Yksi avainkysymys on, missä määrin nykyinen media- ja simu-

laatiokulttuuri voi ylipäättään edustaa ja edistää kommunikaatiota tai vaikkapa Jürgen Habermasin (ks. 1981a, 1981b) "kommunikatiivisen toiminnan" ihannetta.

Kuten *Puuttuvat viestit* -antologian kirjoittajat osuvasti toteavat, "[k]ommunikaatiolla ja tiedon välittymisellä on kulttuurisen itseisarvon asema. [...] nonkommunikaatiota pidetään usein asiana, jota on erikseen perusteltava ja oikeutettava." (s. 41). Juuri tämä kommunikaation itseisarvoisen asema vaatisi määrätietoista kyseenalaistamista. Miltei painajaismaiset taot saavuttaneen infoähkyn (vrt. Koski 1998) ja teknopäpätöksen (vrt. Barry 1992) keskellä toivottavaa olisi keskustelukulttuurin *laadun* kohentuminen, sovelletun käsitteistön kurinalaisuus sekä banaalia aikaistaviihdettä syvällisempi argumentaatio. Lisäksi toisinaan on parasta – *olla hiljaa*.

SAM INKINEN

Lähteet

- Barry, John A. (1992) *Technobabble*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Bateson, Gregory [& Bateson, Mary Catherine] (1987) *Angels Fear. An Investigation Into the Nature and Meaning of the Sacred*. New York: Rider.
- Baudrillard, Jean (1983) *Simulations*. New York: Semiotext(e).
- Baudrillard, Jean (1988) *The Ecstasy of Communication*. New York: Semiotext(e).
- Baudrillard, Jean ([1987] 1991) *Ekstaasi ja rivois*. Helsinki: Gaudeamus.
- Brooks, Geraldine (2001) *Islamin naisten salattu elämä*. Helsinki: Nemo.
- Cage, John ([1973] 1979) *Silence*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Croteau, David & William Hoynes (2000) *Media/Society. Industries, Images, and Audiences*. Thousand Oaks: Pine Forge.
- Fiske, John (1992). *Merkkien kieli*. Tampere: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (1981a) *Theorie des kommunikativen Handelns*. Band 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

Habermas, Jürgen (1981b)

Theorie des kommunikativen Handelns. Band 2: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

Herkman, Juha (2001) *Audiovisuaalinen mediakulttuuri*. Tampere: Vastapaino.

Humphreys, Christmas (1990) *Zen Buddhism*. London et al.: Mandala/Unwin.

Inkinen, Sam (1995) Internet, "informaatiovaltatiet" ja tietoyhteiskunta. Kommentti elektronisen ylevän retoriikkaan. *Lähikuva* 1/95, 5–34.

Inkinen, Sam (1999) The Internet, "Data Highways" and the Information Society. A Comment on the Rhetoric of the Electronic Sublime. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.), *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*, 243–290. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Kapleau, Roshi Philip (1989a) *Zen. Merging of East and West*. New York et al.: Anchor/Doubleday.

Kapleau, Roshi Philip (1989b) *The Three Pillars of Zen. Teaching, Practice, and Enlightenment*. New York et al.: Anchor/Doubleday.

Koski, Jussi T. (1998) *Infoähky ja muita kirjoituksia oppimisesta, organisaatioista ja tietoyhteiskunnasta*. Jyväskylä: Gummerus.

McPhail, Mark Lawrence (1996) *Zen in the Art of Rhetoric. An Inquiry into Coherence*. Albany: State University of New York Press.

Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtaoilla. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere: Vastapaino.

Vattimo, Gianni (1989) *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.